

ऋग्वेदगतानां दशसंज्ञकानामुपनिषदां “वाङ् मे मन-
सीति” शान्तिः । ११शाखास्य २८हृदारण्यक ३जावाल
४हंस ५परमहंस ६सुवाल ७मन्त्रिका ८निरालम्ब ९ति-
गिखी” १०ब्राह्मणमण्डल ११ब्राह्मणादयतारक १२पैङ्गव
१३भिक्षु १४१५तुरीयातीताध्यात्म १६तारसार १७या-
जुवल्क्य १८शाखायनो १९मुक्तिकानां शुक्लजुर्वेद
गतानामेकोनविंशतिसंज्ञकानामुपनिषदां “पूर्वमदः” इति
शान्तिः । १कठवल्ली २तैत्तिरीयक ३ब्रह्म ४कैवल्य
५श्वेताश्वतर ६गर्भ ७८नारायणश्वेताश्व ९सृताद
१०कालाग्निरुद्र ११क्षुरिका १२सर्वसार १३युक्तरहस्य
१४तेजोविन्दु १५ध्यानविन्दु १६ब्रह्मविद्या १७योगतन्त्र
१८दक्षिणामूर्ति १९स्कन्द २०शारीरका २१योगशिक्ष
२२२३काश्याय्य २४५यधूत २५कठरुद्र २६हृदय २७
योगकुण्डलिनी २८पञ्चब्रह्म २९प्राणाग्निहोत्र ३०वराह
३१कलिसन्तरण ३२सरस्वतीरहस्यानां कण्वयजुर्वेदग-
तानां द्वाविंशत्संज्ञकानामुपनिषदां “सह नाधवलिति”
शान्तिः । १केन २१३आन्दोग्याख्य ४मैत्रायणी ५मैत्रे-
यो ६वज्रसूचिक ७योनवृद्धामण्य ८वासुदेव ९महत्
१०संन्यास ११व्यक्त १२कुण्डिका १३सावित्री १४रुद्राक्ष
१५जावालदर्शन १६जावालीनां कामवेदगतानां षोड-
शसंज्ञकानामुपनिषदाम् “आप्यावन्निति” शान्तिः ।
१प्रश्न २मुण्डक ३माण्डूक्याऽऽथर्विरोऽथर्वशिक्षा
६हृदयजावाल ७हविंशतापनी ८नारदपरिव्राजक ९सीता
१०शरभ ११महानारायण १२रामरहस्य १३रामतापनी
१४यागिल्य १५परमहंस १६परिव्राजकाऽऽसप्तर्षी १७
सूर्यात्म १८पाशुपत १९परब्रह्म २०तिपुरातन २१
देवी २२भावना २३भक्त २४जावाल २५गणपति २६म-
हावाक्य २७गोपालतपन २८कृष्ण २९हृदयमीव ३०द-
त्तात्रेय ३१शारङ्गानामथर्ववेदगतानामेकविंशत्संज्ञका-
नामुपनिषदां “भद्रं कर्णेभिरिति” शान्तिः । पूर्वोत्तर-
वाक्ये नामभेदः नामान्तरपरतया समाधेयः । श्योगे
च । “यदेव विद्यया करोति अद्वयोपनिषदा तदेव वीर्य-
पत्तरम्” आ० उ० “उपनिषदा बोधेन युक्तचेतस्य” भा०
“योगो देवतादिविषयमुपासनम्” आनन्दगि० ४धर्मे
५ निर्जनस्थाने मेदि० ६ समीपसदने त्रिका० ।
७ द्विजातिकर्तव्ये चत्वारिंशत्संस्कारमध्ये वेदमतभेदे
तत्र व्रतं गोदानाख्येकैयान्तकर्मणः प्राक् कर्तव्यं यथाह
आश्वनायनशुद्धकारिका “प्रथमं स्यान्महानाम्नी द्विती-

यञ्च महाव्रतम् । तृतीयं स्यादुषनिषद्गोदानं च ततः परम्
ततश्च विप्रस्य जन्मतस्तथोदशे वर्षे महानाम्नीव्रतं, चतुर्दशे
महाव्रतं, पञ्चदशे उपनिषद्व्रतं, षोडशे वर्षे गोदानम्,
सप्तदशे जनविंशतिवर्षचतुष्के, वैश्यस्य एकविंशतिवर्षचतुष्के
यथाक्रमं महानाम्नीादिवेदव्रताख्यकर्मचतुष्टयं कर्त्त-
व्यम् । तत्र चूडादिनक्तवादिक्रमेव पाह्यम्” यथाह
पी० धा० श्रीधरः । “तिथिनक्तवाराश्च वर्गेदयनिरौ-
क्ष्यम् । चौलवत् सर्वमाख्यातं सगोदानव्रतेषु च” यदा
तु देवादतीतकाङ्क्षानि महानाम्नीादिव्रतानि स्युस्तदा समा-
वर्त्तनेन सह कार्याणि “यद्वागामिक्रियासुखकाङ्क्षायान्-
रालम्बत् । गोष्ठाकाङ्क्षमिच्छन्तीत्याद्युक्तेः । उपनिषत्सु
व्यज्यते अण् । औपनिषद वेदान्तमात्रवेद्ये परब्रह्मणि ।
“तन्मौपनिषदं पुरुषं वेद” आ० उ० । उपनिषदं वेत्ति अण् ।
वेदान्ताभिन्ने “शुद्धबुद्धिभाव इत्यौपनिषदाः” कुसु० ।

उपनिषादिन् लि० उप+नि+षद-णिनि स्त्रियां ङीप् ।
समीपे स्यादिति “तद्विषयमप्रादुपनिषादिनीं करोति”
शत० ब्रा० ६, ४, १, ३ ।

उपनिष्कर न० उप+निस्+कृ-करणे संज्ञायां घ । म-
हति राजमार्गे अमरः । तत्र हि महतामपि सेन्याना-
मसंवादेन निष्क्रमणात्तथात्वम् । [अमरः ।

उपनिष्क्रमण न० उप+निस्+क्रम-करणे ल्युट् । राजपथे ।
उपनिहित लि० उप+नि-धा-क्त । १ उपनिधित्वेन स्यापि
ते द्रव्ये उपनिधिशब्दे मित्वा० उदा० २ स्थापिते च ।

उपनीत लि० उप+नी-क्त । १ कृतोपनयनसंस्कारे “अथो-
पनीतं विधिवद्विपश्चितः” रघुः । २ ज्ञानलक्षणासन्नि-
कर्षेण ज्ञाते च “उपनीतं विशेषणतयैव भासते मान-
से तु नायं नियमः” प्राचीनगाथा उपनयशब्दे दृष्ट्या
३ समीपे प्रापिते ४ उपस्थापिते च ।

उपनेतृ पु० उप+नी-ट्ठप् । १ उपनयकर्त्तरि गुरौ २ उपदौ-
कर्त्तरि लि० स्त्रियां ङीप् । “नियमविधिजलानां ब-
र्हिषां चोपनेत्री” कुमा० ।

उपनेत्र न० उपगतं नेत्रम् अत्रा० ष० । नेत्रसमीपे धार्ये कावा-
दिनिर्मिते नेत्रतिमिरोपकारके द्रव्यभेदे (चक्षुषा)

उपन्यासपु० उप+नि+अस-घञ् । १ वाक्योपक्रमे २ वाक्य
प्रयोगे उपचारच्छलशब्दे उदा० । “तस्माद्ब्रह्म-
जिज्ञासोपन्यासमुखेन” शारी० भा० । “मालविकायामय-
मुपन्यासः शङ्कयति” मालवि० । ३ विचारे पुण्यमुपन्यासं
निबोधत” मनुः । “उपन्यासं विचारम्” कुल्लू० ।